

ANIWERSARZE KATEDRALNEJ KAPITUŁY CHEŁMSKIEJ OBRZĄDKU ŁACIŃSKIEGO

Spośród polskich kapituł katedralnych fundowanych w średniowieczu najmniej niewątpliwie opracowaną jest kapituła chełmska obrządku łacińskiego¹. Nie tylko bowiem nie doczekała się ona dotąd specjalnej monografii, lecz brak jest także w tym względzie publikacji źródłowych, któreby przynajmniej częściowo kreśliły jej dzieje lub dostatecznie naświetlały rolę, jaką odegrała w życiu diecezji chełmskiej. Wprawdzie niektórzy autorowie czynią wzmiankę o kapitule chełmskiej z okazji omawiania historii diecezji chełmskiej i lubelskiej, lecz wzmianki te nie zawsze są krytyczne i najczęściej są tak ogólne, iż trudno było by na ich podstawie dokładnie odtworzyć jej dzieje lub wewnętrzną jej organizację². Stosunkowo więcej

---

¹ Chełm dał też nazwę kapitule katedralnej obrządku wschodniego (unickiej), która dotąd również nie doczekała się swego opracowania. W poniższych wywodach będziemy mówić wyłącznie o kapitule obrządku łacińskiego, która powstała tu w 1429 r. W roku 1490 przeniesiona została do Krasnegostawu zatrzymując jednak nadal nazwę chełmskiej. Z chwilą zniesienia diecezji chełmskiej, co dokonane zostało bullą papieża Piusa VII *Quaemadmodum Romanorum Pontificum* z dn. 9 października 1805, przestała również istnieć ta kapituła. W protokołach posiedzeń kapitułalnych nazwę swoją zatrzymała do roku 1807.

² Por. Ks. Boniewski K., *Rys życia biskupów lubelskich* „Pamiętnik Religijno-Moralny“, IV (1843) 525; ks. Dębiński K., *Chełm-*

miejsca poświęcają tej kapitule Cyprian Walewski³, ks. Karol Boniewski⁴, a zwłaszcza ks. Jan Ambroży Wadowski⁵, lecz prace ich dotąd spoczywają w rękopisach.

W poniższych wywodach pragniemy omówić aniwersarze kapituły chełmskiej, które w czasie prawie czterowiekowego jej istnienia stanowiły jedno z poważniejszych źródeł uposażenia tej kapituły, a o których dotąd nikt głosu nie zabierał. Podamy tu wyniki badań opartych wyłącznie na materiale źródłowym, dotąd, wyjąwszy akt fundacyjny kapituły chełmskiej⁶, nigdy nie publikowanym. Stanowią go przede wszystkim wspomniany przywilej fundacyjny króla Władysława Jagiełły z 1429 r., Statuty kapitulne z 1572 r.⁷, protokoły

---

ska Rz. Kat. Diecezja obrządku łacińskiego, Kalendarz Lubelski z r. 1914, s. 17—26; Kętrzyński S., Chełmskie biskupstwo łacińskie, Podręczna Encyklopedia Kościelna, t. VII—VIII, s. 14—17; Ks. Pawelec W., Biskupstwo Chełmskie, „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie“, 1933, s. 289, 324—325.

³ *Notaty historyczne do opisu diecezji Lubelskiej, fol. 9—12. Rękopis PAN, Nr 757, autograf.*

⁴ *Opis historyczny diecezji lubelskiej, s. 9—12. Kopia rękopisu w Archiwum Kurii Biskupiej Lubelskiej. Wszystkie materiały źródłowe wykorzystane w tym archiwum w dalszych wywodach będziemy oznaczać skrótem „AKBL“.*

⁵ Rękopis, PAN, Nr 2372/I.

⁶ Opublikował go w 1933 r. Ks. P. Kałwa w „Kwartalniku Historycznym“, XLVII, 73—77 (*Przywilej fundacyjny Władysława Jagiełły dla kapituły chełmskiej z 1429 r.*).

⁷ Znana jest piszącemu tylko uwierzytelniona kopia tych statutów noszących tytuł: *Statuta Capituli Ecclesiae Cathedralis Chelmensis per Reverendissimum in Christo Patrem et Dominum D. Albertum Sobieiu-ski a Staroirzeby Dei Gratia Episcopum Ejusdem Ecclesiae ac Venerabile Capitulum pro Festo trium Regum in Capitulo Generali Congregatum ex Veteribus Statutis et conuetudinibus, meliori deliberatione et Consilio maturiore perpetuis temporibus duratura, correcta, collecta et condita feliciter incipiunt. Anno Domini Millesimo quingentesimo Septuagesimo Secundo Die Septima Januarii.*

posiedzeń kapitulnych z lat 1634—1807⁸, księga aniwersarzy z lat 1766—1835⁹ oraz niektóre dekrety reformacyjne biskupów chełmskich¹⁰.

Aniwersarze, o jakich zamierzamy tu mówić, są to uroczyste nabożeństwa żałobne odprawiane w katedrze przez prałatów i kanoników w ściśle określone dni roku z udziałem niższego duchowieństwa katedralnego¹¹. Czasem nabożeństwa te sprcwadzały się do odśpiewania tylko niektórych godzin kanonicznych (zwykle matutinum i laudesów), z zasady jednak chodziło tu również o Mszę św., którą winien śpiewać jeden z członków kapituły wobec innych prałatów i kanoników¹². Nabożeństwa te były wyrazem wdzięczności okazywanej przez kapitułę swoim dobrodziejom. Najczęściej jednak i sami ofiarodawcy, czyniąc lagat na rzecz kapituły, zobowiązywali jej członków do odprawiania ściśle ustalonej liczby takich aniwersarzy i bliżej określali sposób w jaki one winny być realizowane. Chociaż z reguły miały one być wieczyste, to jednak w praktyce bywało niekiedy inaczej. Gdy bowiem bez winy kapituły przepadły fundusze, na których były oparte aniwersarze lub fundusze znacznie zmalały wówczas zabiegano zwykle

---

⁸ Protokoły te opracowane są w 6 księgach przechowywanych w Archiwum Kurii Biskupiej w Lublinie i są oznaczone sygnaturą 1, 2, 3, 4, 5, 6. Każda z tych ksiąg nosi tytuł w późniejszym czasie dodany *Protokół aktów kap. Chełm.* Przy dalszym cytowaniu tych ksiąg używać będziemy skrótu „Protokół“ z podaniem numeru odpowiedniej sygnatury.

⁹ *Liber Anniversariorum V. Capituli Helmensis Inhoatus Anno Domini 1766-to.* Księga ta podaje wykaz aniwersarzy odprawionych przez kapitułę chełmską a następnie lubelską w latach 1766—1835. W Archiwum Kurii Biskupiej Lubelskiej oznaczona jest ona sygnaturą 94.

¹⁰ Wzmianka będzie o nich niżej.

¹¹ Wspomina o tym wyraźnie *Liber Anniversariorum* zaznaczając, że niekiedy brali w nich udział również wychowankowie Seminarium Duchownego (fol. 1v, 41, 47 v—48).

¹² Wynika to z wykazu obecności przy odprawianiu aniwersarzy wykazanych w *Liber Anniversariorum.*

o ich redukcję. Tak było również i w kapitule chełmskiej. Wskazuje na to odprawianie aniwersarzy zbiorowych za te osoby, które początkowo miały swoje oddzielne aniwersarze¹³. Potwierdzają to też wyraźne wzmianki w aktach kapituły o zamierzonej lub dokonanej redukcji tych zobowiązań¹⁴.

Zrozumiałą jest rzeczą, że ilość aniwersarzy w poszczególnych kapitułach nie była równa, a w tej samej kapitule przybawało ich zwykle z czasem. Kapituła chełmska, stosunkowo biorąc, nigdy nie miała ich wiele. Zachowane akta kapitulne pozwalają wnioskować, że mogło ich tu być około trzydziestu. Tych, które były odprawiane oddzielnie i stale¹⁵, lub przynajmniej przez dłuższy czas po ich ustanowieniu, było jeszcze

---

¹³ O redukcji aniwersarzy w tej kapitule wspominają wyraźnie niektóre dekrety reformacyjne biskupów chełmskich np. bpa Turskiego (AKBL. Rep. 64, teka 12, n. 1840) i bpa Skarszewskiego (AKBL. Rep. 64, teka 15, n. 2575).

¹⁴ Wspomina o tym np. uchwała kapituły z 12 lipca 1770 r. AKBL. Protokół, nr I, fol. 113 v.

¹⁵ Chodzi tu o aniwersarze w ścisłym znaczeniu a nie różne Msze św., do odprawiania których była zobowiązana kapituła z różnych tytułów. Wg zestawienia dokonanego przez kapitułę w r. 1782 takich Mszy św. miała kapituła odprawiać 748 (w tym 20 śpiewanych). AKBL. Rep. 64, teka 13, n. 2132.

Poza aniwersarzami omówionymi niżej akta kapitulne wspominają o niektórych innych. Czynią to tylko w kilku wypadkach i to zbyt ogólnikowo aby można ustalić kiedy i w jakich okolicznościach były one do kapituły wprowadzone. Chodzi tu o aniwersarze za biskupów Jana Różyckiego, Jana Woźuczynskiego (AKBL. Rep. 64, teka 12, n. 1840), za bpa Okęckiego (AKBL. 94. *Liber Anniversariorum*, fol. 27), za bpa Mikołaja Kościeleckiego, który miał być fundowany na sumie 15.000 zł polokowanej na dobrach Leszczany (*Liber Anniv.*, fol. 47v, 48v, 50), Jana Sobieskiego (*Liber Anniversariorum*, fol. 12, 13). Ponadto *Liber Anniversariorum* wspomina o aniwersarzu za kanoników Wołoszczyńskiego i Kostkiewicza (fol. 30v, 36) oraz za scholastyka chełmskiego Franciszka Karwickiego, zmarłego w 1799 r. (fol. 38, 42). Te wszystkie aniwersarze w stałych wykazach nie są wspomniane, i nie ma dowodów na to, aby one dłuższy czas były odprawiane jako aniwersarze oddzielne.

znacznie mniej. Na podstawie materiału źródłowego da się ustalić bezspornie z tej kategorii następujące aniwersarze w kapitule chełmskiej:

1. Aniwersarz za króla Władysława Jagiełłę i jego rodzinę. Jest to najdawniejszy aniwersarz kapituły chełmskiej, gdyż sięga on jej początków. Władysław Jagiełło uposażając bowiem kapitułę zobowiązał jej członków nie tylko do codziennego śpiewania w katedrze Mszy św. *de Beata* i wszystkich godzin kanonicznych, lecz także do specjalnego aniwersarza. Aniwersarz ten, polegający na odśpiewaniu wigilii dziewięciolekcyjnych, miał być odprawiany po wieczne czasy czterokrotnie w roku (*Quatuor tempora*) za spokój duszy samego fundatora tej kapituły, jego czterech żon (Jadwigi, Anny, Elżbiety, Zofii) i dwóch synów (Władysława, Kazimierza). W zamian za to i na samo uposażenie kapituły Władysław Jagiełło ofiarował kapitule wieś Parypsy (Parzypsy) z młynem i sadzawką oraz 100 grzywien rocznie z cła chełmskiego pobieranych w Hrubieszowie. Suma ta miała być wypłacana przez dzierżawcę cła w czterech ratach rocznie przed innymi świadczeniami i miała być dzielona w ten sposób, aby prałat kapitulny otrzymywał każdorazowo 2^{1/2}, a kanonik 2 grzywny¹⁶. Aniwersarz ten odpra-

¹⁶ „Duos Praelatos... et canonicos seu Praebendarios decem perpetuis instituimus, qui pro sanitate nostra et inclitorum filiorum nostrorum Vladislai et Casimiri, ac pro tranquillitate et statu felici regni nostri diebus singulis matutinum et horas omnes atque missam de Beata Virgine in eadem ecclesia cathedrali, et singulis quatuor temporibus anni viglias novem lectionum pro anniversario nostro nostrorumque coniugum scilicet Hedvigis, Annae, Elisabeth, Sophiae et filiorum nostorum temporibus perpetuis decantare sint adstricti. Pro quorum stipendio seu salario centum marcas monetae et numeri polonici in et super theloneo nostro Chelmensis quod in Rubieszow recipitur et tollitur, perpetuis temporibus assignamus. Quam pecuniam inter praelatos et canonicos taliter distribui volumus, ut theloneator Chelmensis modernus et alii qui pro tempore fuerint duobus praelatis cuilibet eorum duas marcas cum media decemque praemissis canonicis — cuilibet duas marcas sin-

wiany był przez cały czas trwania kapituły chełmskiej. Statuty kapitulne z 1572 roku ustalają, iż ma on być odprawiany w soboty dni kwartalnych i na niego mają się składać zarówno wigilie dziewięciolekcyjne, jak i msza św. żałobna¹⁷. Późniejsze protokoły posiedzeń kapitulnych¹⁸ i dekrety reformacyjne biskupów chełmskich¹⁹ wykazują, iż odprawiany on był również w czasie trwania kapituł generalnych.

2. Aniwersarz za króla Zygmunta Augusta. Wprowadzony on został przez kapitułę za aprobatą biskupa Wojciecha Sobiejuskiego jako wyraz wdzięczności dla tego króla za inkorporowanie do kapituły parafii drohobyckiej wraz ze wszystkimi jej dochodami i prawem patronatu. Wspomniane statuty kapitulne z 1572 r. stanowią, iż aniwersarz ten winien być odprawiany przez członków kapituły w drugim dniu od rozpoczęcia kapituły generalnej przez odśpiewanie wigilii dziewięciolekcyjnych i mszy św. żałobnej. Biorący udział w odprawianiu tego aniwersarza mieli otrzymywać 5 grzywien z kasy kapitulnej z tym, że jedna grzywna przypadała wikariuszom, śpiewa-

---

gulis quatuor temporibus perpetuo solvere sint adstricti primum et ante omnes solutiones, quae quibuscumque de theloneo dicto fuerint persolvendae... Damus etiam ipsis praelatis et canonicis villam Parzypszy prope Chełm cum molendino et piscina. Ks. P. Pałka, *Przywilej fundacyjny Władysława Jagiełły dla kapituły chełmskiej z r. 1429*. „Kwartalnik Historyczny“, XLVII (1933) 73—77.

¹⁷ *Constitutio* 24-ta: „...Item anniversarium, ut singulis quatuor anni temporibus sabatho quatuor temporum per Mansionarios Serenissimi olim Vladislai Regis Poloniae, Fundatoris Erectoris et Detatoris primi hujus Episcopalis Sedis per Vigilias novem lectionum et Missam pro defunctis celebretur, Venerabile Capitulum approbat et obeunda decernit“.

¹⁸ AKBL. Protokół, nr V, fol. 118 v-119.

¹⁹ Wyraźnie o tym wzmiankują między innymi: dekret reformacyjny biskupa Feliksa Pawła Turskiego z dnia 20 września 1769 r. (AKBL. Rep. 64, teka 12, n. 1840) i dekret reformacyjny biskupa Wojciecha Skarszewskiego z dnia 3 lutego 1796 r. (AKBL. Rep. 64, teka 15, n. 2575).

kom i ubogim, a cztery prałatom i kanonikom²⁰. W myśl uchwały kapituły generalnej odbytej na uroczystość Trzech Króli 1771 r. odpowiadający ten aniwersarz mieli otrzymywać 90 fl. pol.²¹.

3. Aniwersarz za biskupa chełmskiego Wojciecha Sobiejuskiego ze Staroirzeb, późniejszego biskupa przemyskiego. Za specjalne zasługi dla kapituły chełmskiej wprowadziły go statuty kapitulne z 1572 r. Biskup ten bowiem dążąc do należytego zorganizowania rezydencji przy katedrze ofiarował kapitule dawny dom biskupi z placem w Krasnymstawie oraz swoje dziesięciny pieniężne z tego miasta, jego przedmieść i wsi okolicznych²². Dziesięciny te miały być użyte na budowę i poprawę domów kapitulnych. Tenże biskup orędownął również u króla Zygmunta Augusta za kapitułą o przyspieszenie przekazania jej dochodów z inkorporowanej parafii drohobyckiej²³. W uznaniu tych zasług kapituła zobowiązała się do odprowadzania jednego aniwersarza za swego protektora w trzecim

---

²⁰ *Constitutio 24-ta*: „De Anniversariis. Item Venerabile Capitulum de consilio et assensu speciali Reverendissimi Episcopi praefati Chelmensis sanxit ac firmiter tenendum decrevit ut die 2-do ab inceptione Generali Capituli Anniversarium pro Serenissimo Poloniae Rege Sigismundo Augusto, tanquam Fundatore et Dotatore Iuris patronatus et omnium proventuum Plebanatus Drohobyensis, huic Venerabili Capitulo Chelmensi, per Praelatos et Canonicos singulis annis celebretur per votivam quo advixerit, pro peccatis et Collectam: Ineffabilem Misericordiam etc. uno ex Confratribus illam ipsam Missam ad majus Altare praecinente. Subsequente vero morte, eiusdem Serenissimi Regis, Vigiliae novem lectionum et Missa. Si enim pro anima Ipsius perpetuis temporibus per duos decantari debeat, cujus ratione inter Dominos quidem Marcae quatuor inter Vicarios autem et Scholam et pauperes Marca una eodem die distribuetur“.

²¹ AKBL. Protokół, nr V, fol. 118 v-119.

²² Por. Piechowski M., *Cornucopiae Infulae Chelmensis...*, Zamosc MDCCXVII, nr XVIII.

²³ AKBL. 10. *Liber Capituli Cath. Chelmen... sub signo Antiquitas*, fol. 55.

dniu trwania kapituły generalnej. Za życia biskupa miała to być Msza św. o odpuszczeniu grzechów (*Anniversarius per Missam pro peccatis*), a po jego śmierci Msza św. żałobna z wigiliami. W tym ostatnim wypadku z okazji tego aniwersarza kapituła przeznaczała 4 grzywny dla odprawiających go i 1 grzywnę dla ubogich ²⁴.

4. Aniwersarz za zmarłych konfratrów kapitulnych. Dla braku początkowych protokołów posiedzeń kapitulnych i odpowiedniej księgi aniwersarzy tego okresu, trudno jest dziś ustalić dokładną datę wprowadzenia tego aniwersarza. Prawdopodobnie jednak nastąpiło to dopiero pod koniec XVI lub na początku XVII wieku. W zachowanych bowiem protokołach kapituł generalnych od 1635 r. stale jest on wspominany ²⁵, mimo iż statuty kapitulne z 1572 r. żadnej o nim nie czynią wzmianki. Wyrazem troski kapituły o zmarłych swoich konfratrów były również Msze św. odprawiane przez poszczególnych prałatów i kanoników po otrzymaniu pierwszej wiadomości o śmierci któregoś z członków kapituły. Początkowo zapewne odprawiano je *ex caritate* tylko, z czasem jednak postanowienia kapituł generalnych nie tylko czynią je obowiązkowymi, lecz także ściśle określają ich liczbę. Dowodem

---

²⁴ *Constitutio 24-ta*: „... Item Venerabili Capitulo Dni Praelati et Canonici facta inter se mutua deliberatione constituerunt, ut pro moderno Reverendissimo Dno Alberto Sobieiuski a Staroirzeby Episcopo Chełmensi, ratione praecipuorum meritorum et beneficiorum Capitulo Chełmensi praestitorum ac ratione Donationis veteris areae Episcopalis pro construenda Capitulari Dom: Anniversarius per Missam pro peccatis, et Collectam: Parce Domine etc. qualibet anno tertia die ab inceptio-
ne Generalis Capituli obire celebrarique tenebitur. — Subsequente de-
inde ipsius morte Vigiliae et Missa, si enim perpetuis temporibus pro
anima ipsius per Dnos decantetur, atque eius ratione inter eosdem Dnos
Marcae quatuor — Inter pauperes vero Marca una distribuetur“.

²⁵ AKBL. Protokół, nr I, fol. 11. Z mocno zniszczonych i mało czytelnych protokołów posiedzeń kapitulnych z lat 1633 i 1634 trudno jest ustalić, czy w tych latach aniwersarz ten był już odprawiany.

tego może być uchwała kapituły generalnej odbytej w uroczystość Trzech Króli 1727 r., która *ex consensu totius Capituli* obowiązuje w tym wypadku każdego prałata i kanonika do odprawiania 3 mszy św. *sub onere conscientiae*. Ponadto w kościele katedralnym przez cały tydzień ma być powtarzane dzwonicie wzywające do modłów za zmarłego konfratru²⁶. Wreszcie uchwała kapituły generalnej z 2 lutego 1795 r. stanowi, aby po otrzymaniu pierwszej wiadomości o śmierci członka kapituły był zawsze odprawiany za niego aniwersarz na najbliższej kapitule generalnej²⁷.

5. Aniwersarz za fundatora katedralnej prelatury kustosza. Ufundował go dla siebie Sebastian Andryszewski, kanonik kapituły chełmskiej a następnie pierwszy jej prałat kustosz. Ofiarując bowiem w 1642 r. sumę 2500 fl. pol. na uposażenie tej prelatury, zastrzegł sobie, aby jego następca na tej prelaturze odprawiał zarówno co kwartał w intencji fundatora jedną Mszę św., jak i corocznie jeden aniwersarz²⁸. Warunki wyśuwane przez Andryszewskiego zostały przyjęte na noworocz-

---

²⁶ AKBL. Protokół, nr IV, fol. 167: „Dispositio Veneralibus Capli. Ex consensu totius Capituli decernitur quatenus pro unoquoque vita functo Praelato et Canonico a singulis Confratribus, Praelatis et Canonicis tres Missae de Requiem lectae dicantur sub onere conscientiae... Pulsus vero Campanorum per integram Hebdomadam in ecclesia Cathedrali post decessum unius cuiusque Praelati et Canonici recomendatur tunc temporis pro tempore et Turno Residenti Confratri pro quo Pulsu assignatur Campanatoribus pro labore floreni Duo a Procuratore persolvendi“.

²⁷ AKBL. Protokół, nr VI, fol. 107v: „Capitulum praesens Generale anniversarium pro Confratribus de Gremio sui, a prima notitia de obitu eorum in proxime sequenti Capitulo Generali, ex pietate et affectu erga Confratres, jure specialis vinculi, absolvendum esse unanimi voto conclusit, ac in forma Statuti Capitularis in perpetuum sanxit“. O aniwersarzu za konfratrów kapitulnych wspominają ostatnie protokoły kapituły chełmskiej z 1807 r. AKBL. Protokół, nr VI, fol. 157v.

²⁸ AKBL. Protokół, nr 1, fol. 64—65. Aniwersarz ten polegał na odprawianiu Mszy św. z odśpiewaniem wigilii trzech nokturnów.

nej kapitule roku wyżej wspomnianego, a następnie zaaprobowane przez biskupa Pawła Piaseckiego²⁹. Z akt kapitulnych wynika, iż aniwersarz ten nie zawsze odprawiany był przez samego kustosza. Figuruje on bowiem często wśród innych aniwersarzy kapitulnych odprawianych na kapitułach generalnych, z podaniem niekiedy mylnie imienia fundatora Andrzej zamiast Sebastjan³⁰. Skromny dochód z sumy fundacyjnej tej preletury był zapewne powodem, iż kapituła za odprawianie tego aniwersarza przeznaczała stosunkowo niewielkie stypendium. Z protokołu kapituły generalnej odbytej w dzień Trzech Króli 1771 r. dowiadujemy się bowiem, że w tym czasie na ten cel przeznaczono tylko 18 fl. pol., podczas, gdy na poszczególny aniwersarz za króla Władysława Jagiełłę od 80 do 25, a za Zygmunta Augusta 90 fl. polskich³¹.

6. Aniwersarz za biskupa Pawła Piaseckiego. Akta kapitulne kilkakrotnie czynią wzmiankę o tym aniwersarzu i sumie 1000 fl. polskich ofiarowanych na ten cel przez wspomnianego biskupa³². Miało zdaje się to miejsce przy przejściu jego z biskupstwa chełmskiego na przemyskie³³, co nastąpiło w 1644 r. Trudno dziś ustalić jak długo ten aniwersarz był odprawiany w kapitule chełmskiej. W sprawozdaniu kapituły z roku 1663 wyraźnie jest on wymieniany obok innych aniwersarzy tej

---

²⁹ AKBL. 11. *Liber Capituli Cathedrali Chełmiensis Privilegiorum nouorum erectionum Inscriptionum...* fol. 25.

³⁰ Omyłkowo zapewne niekiedy aniwersarz ten notowany jest w aktach kapitulnych jako aniwersarz *pro Andrea Andrychowicz* lub wprost *pro Andrea fundatore Custodiae* zamiast *pro Sebastiano Andryszewski*. AKBL., 94, *Liber anniversariorum*, fol. 9, 66, 67, 106. Podobnie podaje go protokół posiedzenia kapitulnego z 1771 r. AKBL. Protokół, nr V, fol. 118—119.

³¹ AKBL. Protokół, nr V, fol. 119.

³² AKBL. Protokół, nr I, fol. 10, 167; nr II, fol. 31.

³³ AKBL. Protokół, nr I, fol. 167.

kapituły³⁴. *Liber Anniversariorum* w 1766 roku nie czyni już o nim żadnej wzmianki.

7. Aniwersarz za kanonika chełmskiego Jana Sasina. Ufundował go dla siebie sam Jan Sasin ofiarując testamentem na ten cel sumę 1000 fl. pol. zapisaną na wsi Gródek. Kapituła na zielonoświątkowej sesji generalnej, odbytej w Krasnymstawie w 1650 roku, przyjęła ten zapis i zobowiązała się do corocznego śpiewania za duszę fundatora Mszy św. wraz z wigiliami trzech nokturnów i laudesów. Roczny dochód z sumy fundacyjnej wynoszący 80 fl. pol. każdorazowo miał być dzielony w ten sposób, aby obecny na nabożeństwie członek kapituły otrzymywał z niego 5 fl. pol., wszyscy wikariusze katedralni 10, a reszta miała iść na ubogich i potrzeby zakrystii katedralnej³⁵.

8. Aniwersarz za arcybiskupa gnieźnieńskiego Macieja Łubieńskiego, dawnego biskupa chełmskiego. Kapituła ustanowiła ten aniwersarz w r. 1654 z racji ofiarowania jej przez tegoż arcybiskupa i prymasa sumy 1000 fl. polskich³⁶. W protokole kapituły odbytej w adwencie 1663 r. figuruje on wśród innych aniwersarzy biskupów chełmskich³⁷.

9. Aniwersarz za biskupa chełmskiego Stanisława Pstrokońskiego. Ten na stosunkowo niewielkiej sumie fundacyjnej oparty aniwersarz zawdzięcza swoje powstanie wspomnianemu biskupowi, który na ten cel przeznaczył 800 fl. polskich³⁸. Najprawdopodobniej uczynił to na krótko przed swoją śmiercią, która nastąpiła w 1657 r. Suma przeznaczona na ten aniwer-

---

³⁴ AKBL. Protokół, nr II, fol. 31.

³⁵ AKBL. Protokół, nr I, fol. 156; nr, II, fol. 31. Uprzednio Jan Sasin zapowiadał na ten cel ofiarę 2 tys. fl. pol. W testamencie swoim zmniejszył ją do 1 tysiąca. AKBL. Protokół, nr I, fol. 58v.

³⁶ AKBL. Protokół, nr I, fol. 178v.

³⁷ AKBL. Protokół, nr II, fol. 1v, 31.

³⁸ AKBL. Protokół aktów kap. chełm., nr II, fol. 85v.

sarz w aktach kapitulnych najczęściej jest określana jako *summa pstrocoviana*³⁹. Aniwersarz ten wyraźnie wymieniany jest w protokołach kapitulnych od roku 1663⁴⁰. Jako oddzielny aniwersarz nie przetrwał on jednak długo. Zestawienie aniwersarzy z roku 1771 nie wspomina nic już o nim⁴¹.

10. Aniwersarz za fundatora katedralnej scholasterii chełmskiej. Ufundował go Andrzej de Bzite Bzicki, kanonik sandomierski, prepozyt i oficjał łukowski⁴². Czyniąc w 1663 r. zapis na katedralną scholasterię chełmską zastrzegł sobie, aby nie tylko każdorazowy scholastyk ofiarował w jego intencji miesięcznie jedną Mszę św., lecz także zobowiązał kapitułę do odprawiania aniwersarza przez śpiewanie jednej Mszy św. rocznie⁴³. Aniwersarz ten odprawiany był do końca istnienia kapituły chełmskiej⁴⁴. W aktach kapitulnych najczęściej figuruje jako aniwersarz *pro Andrea fundatore Scholasteriae* lub *pro anima Andreae sacerdotis*⁴⁵.

11. Aniwersarz za kanonika chełmskiego Andrzeja Grudowskiego. W aktach kapitulnych często wymienianych jest on również jako aniwersarz Andrzeja Gradowskiego⁴⁶. Ufundował go dla siebie kanonik katedralny chełmski Andrzej Grudowski zapisując w 1665 r. testamentem na ten cel sumę 1000 fl. polskich. Wspominają o tym akta kapituły chełmskiej

³⁹ Tamże.

⁴⁰ Od tej daty do końca prawie wieku XVII dość często o nim wzmiankują protokoły posiedzeń kapitulnych. AKBL. Protokół, nr II, fol. 31, 81v, 91v; nr III, fol. 1, 48, 76v, 118.

⁴¹ AKBL. Protokół, nr V, fol. 118v—119.

⁴² AKBL. Rep. 64, teka 5, nr 677.

⁴³ AKBL. Protokół, nr II, fol. 29.

⁴⁴ Odprawiała go początkowo również kapituła katedralna lubelska. AKBL. Protokół, nr VI, fol. 267.

⁴⁵ AKBL. Protokół, nr V, fol. 118v; nr VI, fol. 13v.

⁴⁶ Tak go niekiedy podaje wspomniana wyżej księga aniwersarzy. AKBL. 94. *Liber Anniversariorum V. Capituli Helmensis inhoatus Anno Dni 1766*, fol. 32, 40, 62 v.

pod rokiem 1665 z okazji odbycia kapituły partykularnej na uroczystość Wszystkich Świętych⁴⁷. Suma ta prawdopodobnie później została nieco zwiększona, gdyż z protokołu posiedzenia kapituły odbytego na uroczystość Trzech Króli 1771 r. dowiadujemy się, iż odprawiający ten aniwersarz mieli otrzymać dochód od sumy 1300 fl. polskich⁴⁸. Zachowana księga aniwersarzów kapituły chełmskiej wspomina znowu pod rokiem 1804, że fundusz dotyczący tego aniwersarza w sumie 3300 zł polskich, zabezpieczony był na dobrach Krupe wraz z innymi sumami kapitulnymi⁴⁹. Z chwilą zniesienia kapituły chełmskiej obowiązek odprawiania aniwersarza polegający na odśpiewaniu Mszy św. i jednego nokturnu przeszedł na katedralną kapitułę lubelską⁵⁰.

12. Aniwersarz za fundatora kapitulnej prelatury kanclerza. Zastrzegł go sobie Aleksander Kazimierz Pogoralski, kanonik kamieniecki, dziekan bełzki, proboszcz maciejowski i sokalski, a wreszcie pierwszy kanclerz kapituły chełmskiej⁵¹. Fundując w 1678 r. prelaturę kanclerza przy tej kapitule przez zapisanie jej na ten cel 6000 fl. pol. wyjednał sobie nie tylko godność pierwszego kanclerza, lecz także dwa aniwersarze w ciągu roku⁵². Przy zestawieniu aniwersarzy w 1771 r. akta kapitulne zaznaczają, że odprawiający ten aniwersarz mają otrzymać każdorazowo 30 fl. pol.⁵³.

---

⁴⁷ AKBL. Protokół, nr II, fol. 44, 45, 53.

⁴⁸ AKBL. Protokół, nr V, fol. 119.

⁴⁹ AKBL. 94. *Liber Anniversariorum...* fol. 50.

⁵⁰ Wspomina go cytowany tu *Liber Anniversariorum...* podający również wykaz aniwersarzy kapituły katedralnej lubelskiej do roku 1835.

⁵¹ AKBL. Rep. 64, teka 6, n. 814. Kapituła zatwierdziła ten aniwersarz na sesji generalnej odbytej na uroczystość Wniebowstąpienia Pańskiego 1678 r. AKBL. Protokół, nr III, fol. 61.

⁵² Tamże.

⁵³ AKBL. Protokół, nr V, fol. 119.

13. Aniwersarz za Walentego Konstantego Czulskiego, biskupa sufragana i archidiakona chełmskiego. Kapłan ten bardzo zasłużył się dla diecezji chełmskiej. Był on głównym fundatorem seminarium duchownego w Krasnymstawie, na które w 1719 r. zapisał 18.000 zł pol. oraz grunta zwane Karwow-szczyzna, Głuchowszczyzna i Kłodniczyzna, a nadto wybudował dom dla kleryków w Krasnymstawie. Piastował on różne i odpowiedzialne stanowiska zarówno w diecezji chełmskiej, jak i poza jej granicami. Był archidiakonem, oficjałem, wikariuszem biskupa chełmskiego w sprawach duchownych, prepozytem kolegiaty lubelskiej, proboszczem w Lubomlu i Parczewie⁵⁴. Zmarł 15 listopada 1723 r., pochowany został w kościele katedralnym w Krasnymstawie. Po raz pierwszy aniwersarz odprawiony został za niego w czasie trwania kapituły generalnej Trzech Króli 1724 r.⁵⁵. Odtąd stale już on figuruje w wykazie aniwersarzy odprawianych na jednej z rocznych kapituł generalnych⁵⁶. Trudno jest dziś ustalić okoliczności wprowadzenia tego aniwersarza do kapituły chełmskiej. Wydaje się, że fundowany był na sumie 2000 pol. fl., gdyż uchwała kapituły generalnej Trzech Króli 1771 r. nakazuje wypłacać od takiej sumy dochód odprawiającym ten aniwersarz⁵⁷.

14. Aniwersarz za Augustyna Zaborowskiego. Na ten cel sumę 8.000 fl. pol., lokowaną na dobrach Skomorochy, ofiarował kustosz katedry chełmskiej Augustyn Zaborowski⁵⁸. Kapituła na sesji generalnej odbytej w 1765 r., przyjęła ten zapis, zobowiązując się do odprawiania aniwersarza. Ustalono również wtedy, iż dochód z sumy fundacyjnej tego aniwersarza ma

---

⁵⁴ Por. Ks. W. Pawelec, *Biskupstwo Chełmskie*, „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie“, 1935, s. 21.

⁵⁵ AKBL. Protokół, nr IV, fol. 118.

⁵⁶ Świadczą o tym protokoły posiedzeń kapitułalnych i *Liber Anniversariorum* z lat 1766—1835.

⁵⁷ AKBL. Protokół, nr V, fol. 119.

⁵⁸ AKBL. Protokół, nr V, fol. 85.

być dzielony nie tylko między prałatów i kanoników biorących udział w jego odprawianiu, lecz także między wikariuszów katedralnych⁵⁹. W aktach kapitulnych niekiedy oznaczany on jest jako aniwersarz *pro Augustino custode*. Był on odprawiany do końca istnienia kapituły chełmskiej, a po jej zniesieniu obowiązek odprawiania tego aniwersarza przejęła kapituła katedralna lubelska⁶⁰.

15. Aniwersarz za Wawrzyńca Czulskiego. Ufundowany on został przez tegoż Wawrzyńca Czulskiego⁶¹, kanclerza kapituły chełmskiej, który testamentem sporządzonym 4 stycznia 1770 r. przeznaczył na ten cel sumę 10.000 fl. pol.⁶². Zgodnie z wolą fundatora aniwersarz miał być odprawiany w ten sposób, aby *sub tempus Capituli Generalis Nocturnum unum*

---

⁵⁹ Tamże, fol. 85v. Pierwszy raz aniwersarz ten był odprawiony przez kapitułę chełmską na kapitule generalnej rozpoczynającej się 15 lipca 1766 r. Tamże, fol. 86. W *Liber Anniversariorum* o tym aniwersarzu jest następująca wzmianka: „Anno Domini 1776. Juxta dispositionem V. Capituli celebrata sunt Anniversaria pro Regibus, Eppis, item pro Suffraganeo Constantino Czulski et Augustino Zaborowski Custode Cath. Helm. pro quo ultimo anniversario Distributio census a summa legata 8 000 flor. poll. annuatim proveniens inter praesentes canonicos et praelatos aliumque clerum Cathedralis Ecclesiae interessentem debet fieri per procuratorem Gnlem quae hactenus non fuit facta“. AKBL. 91. *Liber Anniversariorum*, fol. 1.

⁶⁰ Wymieniają go początkowo protokoły posiedzeń kapitulnych jak również *Liber Anniversariorum V. Capituli Helmensis*, gdzie znajdują się również wykazy odprawianych aniwersarzy w kapitule katedralnej lubelskiej do roku 1835.

⁶¹ Był on bratankiem wspomnianego wyżej biskupa Walentego Konstantego Czulskiego, sufragana i archidiakona chełmskiego. Zasłużył się on swej diecezji podobnie jak i jego stryj: był drugim fundatorem Seminarium Krasnostawskiego i jego regensem, przez pewien czas był prokuratorem kapituły chełmskiej, kanonikiem a następnie kanclerzem, oficjałem chełmskim, proboszczem parafii Pawłów. W roku 1736 był wybrany administratorem osieroconej diecezji. Zmarł w 1770.

⁶² AKBL. Rep. 64, teka 12, n. 1934; AKBL. Protokół, nr V, fol. 111.

cum Laudibus Dni Praelati et Canonici cum clero minori śpiewali, y każdy *ex praesentibus*, aby Mszą Świętą *pro anima: Laurentii et Valentini* odprawił, a oprócz tego *iuxta praxim*, aby Msza jedna przez jednego *ad altare majus* śpiewana lub czytana była, y Provent od tey summy nie był inaczej rozporządzany tylko *pro anniversario inter praesentes, idque in continenti* po odprawionym aniwersarzu”⁶³. Po raz pierwszy aniwersarz ten odprawiony był przez kapitułę chełmską na sesji generalnej Rozesłania Apostołów 1771 r.⁶⁴. Wcześniej jeszcze, bo na sesji generalnej Trzech Króli tegoż roku, kapituła powzięła uchwałę, iż omawiany aniwersarz ma być stale odprawiany na drugiej sesji generalnej w roku⁶⁵. Uchwała ta ściśle była przestrzegana do końca istnienia kapituły chełmskiej⁶⁶. W aktach kapitulnych aniwersarz ten najczęściej figuruje jako aniwersarz: *pro Laurentio Czulski Cancellario*⁶⁷, *pro Laurentio Czulski*⁶⁸, *pro anima Laurentii sacerdotis*⁶⁹, lub: *pro Laurentio Czulski Praelato Cancellario Cathedrali*⁷⁰ w odróżnieniu od wyżej wspomnianego aniwersarza za biskupa

⁶³ AKBL. Rep. 64, teka 12, n. 1841.

⁶⁴ AKBL. Protokół, nr V, fol. 113v, 125.

⁶⁵ Tamże, fol. 118v.

⁶⁶ Świadczy o tym *Liber Anniversariorum*, gdzie w zestawieniach aniwersarzy odprawionych w poszczególnych latach figuruje on zawsze wśród tych, które były odprawione na kapitule generalnej *Divisionis Apostolorum*.

⁶⁷ AKBL. Protokół, nr V, fol. 118v.

⁶⁸ AKBL. Protokół, nr VI, fol. 1.

⁶⁹ Tak go określa *Decretum Reformationis* bpa chełmskiego Wojciecha Skarszewskiego wydany z okazji Wizytacji kościoła katedralnego i kapituły chełmskiej w 1796 r. Dekret ten poleca odprawianie aniwersarza *pro anima Laurentii sacerdotis* na pierwszej kapitule generalnej (*Purificationis B. M. V.*), lecz nie zdołał on wprowadzić zmiany w dotychczasowej praktyce odprawiania tego aniwersarza na kapitule generalnej *Divisionis Apostolorum*. AKBL. Rep., 64, teka 15, n. 2575.

⁷⁰ AKBL. 94, *Liber Anniversariorum*, fol. 52.

Walentego Konstantego Czulskiego. Ten ostatni bowiem aniwersarz określany jest w księgach kapitulnych jako aniwersarz *pro Valentino Czulski Suffraganeo*⁷¹, *pro Valentino Czulski*⁷² lub *pro anima Valentini Episcopi Suffraganei*⁷³. Niekiedy też jako aniwersarz *pro anima Constantini Czulski*⁷⁴.

16. Aniwersarz za Michała i Urszulę małżonków Postępskich. Fundatorzy jego wspomniani małżonkowie Postępscy, ofiarując kapitule 40 tysięcy fl. pol., zastrzegli dla siebie jedną Mszę św. tygodniowo i dwa aniwersarze odprawiane w czasie trwania kapituł generalnych⁷⁵. Protokoły posiedzeń kapitulnych wykazują, że za uprzednią aprobatą biskupa Macieja Garnysza kapituła warunki te przyjęła w 1787 r. i ofiarowaną jej sumę zabezpieczyła na dobrach Sielec należących do wojewodziny wołyńskiej Antoniny z Potockich Rzewuskiej⁷⁶. Dochód z powyższej sumy, licząc po 5 fl. 15 gr rocznie od sta, miał być dzielony nie tylko między członków kapituły biorących udział w odprawianiu tego aniwersarza, lecz także między niższe duchowieństwo katedralne, chór i odprawiających wspomniane Msze św. tygodniowe w intencji fundatorów. Część tego dochodu obracana była również na kościół katedralny⁷⁷. Wydaje się, że omawiany aniwersarz po raz pierwszy odprawiony był już w roku 1788. Pod tą bowiem datą w *Liber Anniversariorum* odnotowany jest nowy aniwersarz *Pro Fundatoribus et Benefactoribus* odprawiany odtąd stale zarówno na kapitule generalnej *Purificationis B. M. V.*, jak i *Divisionis Apostolorum*⁷⁸. Od roku zaś 1795 przy tym aniwersarzu wy-

⁷¹ AKBL. Protokół, nr V, fol. 118v.

⁷² AKBL. Protokół, nr VI, fol. 9, 13v.

⁷³ AKBL. Rep. 64, teka 15, n. 2575.

⁷⁴ AKBL. 94. *Liber Anniversariorum*, fol. 12, 13.

⁷⁵ AKBL. Protokół, nr VI, fol. 49.

⁷⁶ Tamże, fol. 49v—50.

⁷⁷ Tamże, fol. 51.

⁷⁸ AKBL. 94. *Liber Anniversariorum*, fol. 21v—30v.

mieniane jest często imię fundatora (Michał) lub jego nazwisko (Postępski)⁷⁹, a od r. 1801 również imię jego zmarłej żony Urszuli⁸⁰.

17. Aniwersarz za prałata Aleksandra Trembińskiego. Ufundował go dla siebie Aleksander Trembiński, prepozyt katedralny chełmski, infułat zamojski, archidiakon lubelski, około 1782 r.⁸¹. Na ten cel ofiarował on kapitule chełmskiej 10.000 fl. pol. zobowiązując ją do odprawiania jednego aniwersarza w czasie trwania kapituły generalnej⁸². Choć zmarł on w 1786 r.⁸³ to jednak po raz pierwszy jego aniwersarz odprawiony został dopiero podczas kapituły generalnej *Divisionis Apostolorum* 1799 r.⁸⁴. Odtąd aniwersarz ten, polegający na odśpiewaniu jednego nokturnu i Mszy św.⁸⁵, stale był odprawiany na tejże samej kapitule generalnej⁸⁶. Po zniesieniu ka-

⁷⁹ AKBL. 94. *Liber Anniversariorum*, fol. 31v, 33v, 35v, 38v, 39v.

⁸⁰ W *Liber Anniversariorum* pod rokiem 1801 (fol. 41) zamieszczona jest następująca wzmianka o śmierci Urszuli Postępskiej: „Insuper Die 12 Mensis Februarii solemnes peractae Exequiae pro anima Magnificae Ursulae Postępska insignis Benefactricis in Anno proxime elapso vita functae“. W wykazie aniwersarzy odprawionych tegoż roku w czasie trwania kapituły generalnej Purificationis Beatissimae Virginis Mariae zamieszczona jest wzmianka następującej treści: „Anniversarium 3-tium pro fundatoribus et benefactoribus Vivis et Defunctis. Singularius pro Mfcis Michaele et Ursula Postępscii vita functis“. AKBL. 94. *Liber Anniversariorum*, fol. 42v.

⁸¹ AKBL. Protokół, nr VI, fol. 49, 127. Por. też W a d o w s k i Jan Ambroży, *Anacephaleosis Professorum Academiae Zamoscensis*, Warszawa 1899—1900, s. 58—59.

⁸² AKBL. Protokół, nr VI, fol. 49, 127.

⁸³ Por. W a d o w s k i, o. c., s. 59.

⁸⁴ Na tej kapitule widnieje on po raz pierwszy w wykazie odprawionych aniwersarzy. AKBL. 94. *Liber Anniversariorum*, fol. 38.

⁸⁵ AKBL. 94. *Liber Anniversariorum*, fol. 45v, 48v, 52.

⁸⁶ Świadczy o tym *Liber Anniversariorum*. W latach od 1799—1807 stale on jest wymieniany na tych kapitułach.

pituły chełmskiej odprawiany on był również w katedralnej kapitule lubelskiej⁸⁷.

18. Aniwersarz za kanonika chełmskiego Michała Pisarskiego. Jest to jeden z ostatnich aniwersarzy wprowadzonych do tej kapituły, który stale i niezależnie od innych był tu odprawiany. Ufundował go wspomniany Michał Pisarski ofiarując na ten cel 19 lipca 1793 r. sumę 13 tys. zł pol.⁸⁸. Kapituła przyjmując tę ofiarę na sesji generalnej *Purificationis B. M. V.* roku 1794 zobowiązała się do odprawiania tego aniwersarza na jednej z kapituł generalnych. Suma fundacyjna tego aniwersarza miała być lokowana na dobrach Sielec⁸⁹.

Akta kapitulne wspominają jeszcze o innym zapisie tegoż fundatora na ten sam cel. Testamentem datowanym w Krystynopolu 10 października 1794 r. zapisał on kapitule również sumę 10.000 zł pol. legowaną do dobrach Krośniczyn przeznaczając ją na aniwersarz za siebie i swoich krewnych⁹⁰. Wydaje się, że chodziło tu o drugi aniwersarz za tego samego fundatora, a nie o samo tylko powiększenie sumy fundacyjnej pierwszego aniwersarza. Po raz pierwszy aniwersarz za Michała Pisarskiego odprawiony był w czasie⁹¹ trwania kapituły generalnej *Purificationis B. M. V.* r. 1795 i odtąd stale figuruje on w spisach aniwersarzy odprawianych na dwu dorocznych kapitułach generalnych⁹².

---

⁸⁷ Wymienia go wspomniany *Liber Anniversariorum*, podający również wykaz aniwersarzy tej kapituły odprawianych po zniesieniu kapituły chełmskiej.

⁸⁸ AKBL. Protokół, nr V, fol. 102v—103v.

⁸⁹ Tamże.

⁹⁰ AKBL. 11. *Liber Capituli Cathedralis Chelmensis privilegior. novor. Erectionum...*, fol. 96v.

⁹¹ AKBL. 94. *Liber Anniversariorum*, fol. 28v.

⁹² Tamże, fol. 28v, 29v, 30v, 31v, 32v, 33v, 34v, 35v, 36v, 37v, 38v, 41v, 42v, 43v, 44v, 45v, 47v, 48v, 50v, 52, 54, 56, 56v, 49.

Wszystkie omówione aniwersarze z zasady były odprawiane na kapitułach generalnych. W wyjątkowych tylko wypadkach przenoszono je chwilowo na kapituły partykularne lub inny stosowny czas. Jedynie aniwersarze odprawiane częściej niż dwa razy w roku miały również oznaczone stałe terminy poza kapitułami generalnymi⁹³. Dotyczyło to przede wszystkim aniwersarzy za króla Władysława Jagiełłę i jego rodzinę. Początkowo wszystkie aniwersarze, wyjąwszy tylko aniwersarzy królewskich, były odprawiane na jednej kapitule generalnej. Z czasem jednak, gdy liczba ich wzrosła odprawianie aniwersarzy rozkładano na dwie kapituły w ciągu roku. Choć praktycznie czyniono to niewątpliwie wcześniej, to jednak z wyraźną w tym względzie decyzją kapituły spotykamy się dopiero w roku 1670⁹⁴. W tym to roku kapituła na sesji generalnej *Ascensionis*, ustalając sposób i porządek odprawiania aniwersarzy, zadekretowała, iż odtąd ogólne aniwersarze za królów polskich, biskupów, konfratrów kapitulnych oraz za arcybiskupa Macieja Łubieńskiego winny być stale odprawiane na noworocznej kapitule generalnej. Cztery zaś inne aniwersarze a mianowicie, za biskupów Pawła Piaseckiego i Stanisława Pstrokońskiego oraz kanoników chełmskich Andrzeja Grudowskiego i Jana Sasina, mają być przeniesione na kapitułę generalną *Ascensionis*. Z polecenia kapituły porządku tego miał pilnować każdorazowy sekretarz⁹⁵. Choć ustalony tu porządek

---

⁹³ Często odprawiano takie aniwersarze w dni kwartalne (*Quatuor Tempora*). Statuty kapitulne z 1572 r. aprobuja odprawianie aniwersarzy za króla Władysława Jagiełłę w tych terminach. *Constitutio* 24.

⁹⁴ AKBL. Protokół, nr II, fol. 82.

⁹⁵ Protokół tej kapituły po wyliczeniu 8 wspomnianych aniwersarzy dodaje taką uwagę: „Modus autem absolvendorum Anniversariorum hic observabit. In quolibet Festo et Capitulo Circumcisionis Dni quatuor Anniversaria se consequentia in-hoando semper ab Anniversario SS. Regum. In quolibet vero Festo Ascensio Xti Domini durante sub eodem actu Capitulo ibidem quatuor anniversaria incipiendo ab anniversario

poszczególnych aniwersarzy nie utrzymał się na stałe zarówno z racji zmiany terminu odbywania kapituł generalnych, jak i przybywanie nowych aniwersarzy, to jednak sama zasada rozkładania tego obowiązku na okres trwania dwóch kapituł generalnych utrzymała się do końca istnienia kapituły chełmskiej. Świadczą o tym zarówno protokoły dalszych posiedzeń kapitułnych ⁹⁶, jak i księga aniwersarzy ⁹⁷ oraz dekrety reformacyjne biskupów wizytujących katedrę chełmską w Krasnymstawie i jej kapitułę. Te ostatnie nie tylko przypominają sam obowiązek odprawiania aniwersarzy, lecz także ustalają zwykle ich kolejność i sposób odprawiania. Dużo uwagi w tej sprawie poświęcają zwłaszcza dekrety reformacyjne biskupów chełmskich Feliksa Pawła Turskiego ⁹⁸ i Wojciecha Leszczyca Skarszewskiego. Ten ostatni biskup w swoim dekrecie reformacyjnym z 1 września 1797 r. czyni też wzmiankę, iż utrata części funduszków na jakich były oparte poszczególne aniwersarze spowodowała konieczność ich redukcji. Jednocześnie poleca on odprawiać na dwóch dorocznych kapitułach general-

---

Rndmi Stanisłai Pstrokoński ac olim Piasecki Epi. chełm. et persistendo in anniversario Perillris olim D. Joannis Sasin celebrabuntur. Quo in perpetuum a Venerabile Caplo observabit. Quorum supranominatorum. Anniversariorum ordinem curabit Ills Dnus Cancellarius...". AKBL. Protokół, nr II, fol. 82.

⁹⁶ Taki porządek zachowany jest na wszystkich późniejszych kapitułach generalnych.

⁹⁷ Przyjęty on został również przez kapitułę katedralną lubelską, jak świadczy o tym *Liber Anniversariorum* za okres od 1807—1835 r.

⁹⁸ Dekret reformacyjny tego biskupa wydany w Skierbieszowie 1770 r. po dokonanej wizytacji generalnej katedry chełmskiej w Krasnymstawie w dniu 20 września 1769 r. po omówieniu poszczególnych aniwersarzy i przypomnieniu ścisłego obowiązku ich odprawiania, kolejność aniwersarzy ustala w następujący sposób: „Interea vero Eorum Fundatorum quorum fundationes susistunt, et Massam Capitularem intrant anniversaria indispensabiliter constitutis ad proportionem Refectionibus sive Praesentiis, et absolvantur cum vigiliis, et Missa omnino Cantata, videlicet ut infra ordinamus... Disponantur in Primo Capitulo

nych 10 aniwersarzy za poszczególne osoby oraz 8 ogólnych (po dwa: za królów polskich i królowe, za fundatorów i dobrodziejów, za biskupów, za konfratrów kapitulnych) nie licząc specjalnych aniwersarzy za króla Władysława Jagiełłę i jego rodzinę. Te ostatnie bowiem miały być odprawiane również w każde dni kwartalne⁹⁹. W roku 1807 (ostatni rok istnienia kapituły chełmskiej) prałaci i kanonicy na kapitułach generalnych odprawili następujące aniwersarze: 1. za królów polskich i królowe (dwa), 2. za biskupów ordynariuszów, 3. za Michała i Urszulę małżonków Postępskich (dwa), 4. za kanonika Michała Pisarskiego (dwa), 5. za kustosza Augustyna Zaborowskiego,

---

Anniversaria. 1-um Pro fundatore Vladislao Rege Coniugibus et Filiis Eius Quatuor Temporibus Quatuor. 2-um Pro Episcopis in Communi. 3-um Pro Confratribus in Communi. 4-um Pro Andrea Fundatore Scholasteriae. 5-um Pro Alexandro Fundatore Cancellariatus. 6-um Pro Andrea Grudowski Canonico. In secundo Capitulo Anniversaria. 1-um Pro Sigismundo Rege, et aliis Regibus Benefactoribus. 2-um Pro Joanne Sobieuski Episcopo, et aliis Episcopis Benefactoribus. 3-um Pro Valentino Episcopo Suffraganeo. 4-um Pro Casimiro Fundatore custodiae. 5-um Pro Augustino Custode Cathedrali. 6-um Pro Joanne Sasin Canonico et allis Confratribus Benefactoribus". AKBL. Rep. 64, teka 12, n. 1840. Protokół kapituły generalnej odbytej w Krasnymstawie w 1771 r. na uroczystość Trzech Króli do aniwersarzy wyżej wymienionych dołącza jeszcze aniwersarz za Wawrzyńca Czulskiego i poleca go odprawiać na drugiej kapitule generalnej, AKBL. Protokół, nr V, fol. 118.

⁹⁹ Odnośny tekst dekretu stanowi: „Quoniam vero proventus intuitu obligationum designatos, aut magnam partem deperditos, aut quosdam invindicabiles jam esse Nos non lateat quapropter cum non sit Vestrae neque etiam nostrae potestati Episcopalis eiusmodi obligationes reducere et voluntates ultimas commutare, tanto magis sine causa suppressere, consulendo conscientiae Venerabilis Capituli, statuimus, ut inhaerendo facultati Nobis a S. Sede Apostolica nuper concessae, seu potius renovatae, reducendi obligationes Missarum in Dioecesi, eiusmodi reductionem quantocius pro ratione imminuti his temporibus census procuret, eumque in finem testamenta Inscriptiones et fundationes Anniversariorum, tum obligationum Missarum authenticas producat causasque et rationes Legales necessitatis reducendi et suppressendi onera det ac

6. za Kazimierza Pogoralskiego, fundatora prelatury kanclerza, 7. za Andrzeja Andrychowskiego fundatora prelatury kustosa, 8. za konfratrów kapitulnych (dwa), 9. za kanclerza Wawrzyńca Czulskiego, 10. za prepozyta katedralnego Aleksandra Trembińskiego, 11. za biskupa sufragana Walentego Czulskiego, 12. za scholastyka Andrzeja Bzickiego oraz 13. za kanonika Andrzeja Grudowskiego¹⁰⁰.

Z chwilą zniesienia kapituły chełmskiej wszystkie prawa i obowiązki związane z tymi aniwersarzami przejęła¹⁰¹ kapituła

---

exprimet. Nosque ea de re quam diligentissime informet Interea Anniversaria sequentia Constitutis pro ratione Praesentiae refectioibus cum Vigiliis et Missa Cantata absolvenda ordinamus. Sub tempus Generalis Capituli Purificationis B. V. M. 1-um pro Regibus et Reginis. 2-dum Pro Episcopis in communi, 3-tium pro Fundatoribus et Benefactoribus Ecclesiae. 4-tum pro Confratribus in communi, 5-tum pro anima Laurentii Sacerdotis. 6-tum pro Anima Valentini Episcopi Suffraganei. 7-mum pro Anima Andreae Sacerdotis. 8-vum pro Anima alterius Andreae Sacerdotis. 9-num pro Anima Joannis Sacerdotis. Sub tempus Generalis Capituli Divisionis Apostolorum 1-um pro Regibus et Reginis. 2-dum Pro Episcopis in Communi. 3-tium pro Fundatoribus et Benefactoribus Ecclesiae, 4-tum pro Confratribus in Communi. 5-tum pro Anima Augustini Sacerdotis 6-tum, pro Anima Casimiri Sacerdotis, 7-mum pro Anima Andreae Sacerdotis, 8-vum pro Anima Michaelis Sacerdotis. 9-num Pro Anima Alexandrii Sacerdotis. Insuper Quatuor Anniversarii cum tribus Nocturnis Vladislaviana vocata, singulis quatuor temporibus ex vi, primaevae Ereptionis Ecclesiae Cathedralis per residentes hebdomadarios una cum vicariis“. AKBL. Rep. 64, teka 15, n. 2575.

¹⁰⁰ AKBL. 94. *Liber Anniversariorum*, fol. 36—59v.

¹⁰¹ Świadczy o tym między innymi *Liber Anniversariorum* za lata 1766—1835. W tej księdze w roku 1835, spośród dawnych aniwersarzy kapituły chełmskiej wymienione są następujące: 1. *Pro Serenissimis Regibus et Reginis Poloniae* (dwa). 2. *Pro Episcopis Loci Ordinariis* (dwa). 3. *Pro Michaele et Ursula Postępskie* (dwa). 4. *Pro Michaele Pisarski* (dwa). 5. *Pro Augustino Praelato Custode*. 6. *Pro Casimiro Cancellarius Fundatore*. 7. *Pro Andrea Fundatore Custodiae*, 8. *Pro Confratribus* (dwa) 9. *Pro Alexandro Trembiński*, 10. *Pro Laurentio Czulski*. 11. *Pro Valentino Czulski Eppi*. 12. *Pro Andrea Bzicki*. Z nieznaných

katedralna lubelska. Ona też przez długie lata wiernie odprawiała wszystkie aniwersarze przekazane jej przez kapitułę chełmską:

/

---

w kapitule chełmskiej odprawiony w tym roku był tylko: *Pro Felice Piasecki* i *Pro Bartholomeo et Hedviga Dzieścielewskie*. Wszystkie te aniwersarze były odprawiane *cum missa cantata*... AKBL, 94. *Liber Anniversariorum*, fol. 105v—107v.